

Gian Antonio Gilli

Kako se istražuje

Vodič u društvenim istraživanjima

Školska knjiga, Biblioteka »Suvremena misao«, Zagreb 1974, 8 + 252 stranice

Revija za sociologiju 1976, God. VI., br. 1 (ožujak): 77—79

Gillijev *Vodič u društvenim istraživanjima* podijeljen je na devet poglavlja i tri dodatka, od kojih su dva logički umetnuti u tekst kao neka vrsta objašnjenja na primjerima, a treći sadrži bibliografske naznake. Naslovi poglavlja (*1. Uvod: Što znači istraživanje, 2. Protagonisti istraživanja, 3. Istraživanje kao otkriće problema, 4. Tehnike istraživanja, 5. Jezik istraživanja, 6. Kvantitativni opis objekta, 7. Klasifikacija uzoraka i problem reprezentativnosti, 8. Istraživanje kao otkriće i rješenje protuslovlja, te 9. Svrha istraživanja*) na prvi su pogled onakvi, kakve možemo i očekivati u jednom standardnom metodologijskom priručniku. Prvi dojam, međutim, vara.

Naravno, ima tu i stranica koje govore o čisto tehničkim odnosno statističkim postupcima kojima se sociologija služi, a koje možemo naći u bilo kojem udžbeniku statistike. Moram odmah, naravno, napomenuti, da obrada spomenutog primjera, kao i drugih uobičajenih postupaka u sociologijskim istraživanjima ne predstavlja nedostatak, nego služi objašnjenju biti autorova pristupa i razlike između Gillijevog pristupa i — kako ga sam naziva — »tradicionalnog« pristupa. Problem je jasniji kažemo li da za »tradicionalni« pristup Gilli upotrebljava i termin »kabinetski«. Ali, krenimo redom.

Polazna Gillijeva tvrdnja jest, da je tradicionalna metodologija zastarjela. Kako nije u skladu sa sadašnjim stupnjem razvoja ljudskog društva ona je, prema tome, neznanstvena.

Tu tvrdnju autor obrazlaže ističući da je »Istraživanje (a) *spoznaja djelatnost* analize i rasuđivanja, (b) koja se zbiva u praksi (c) na jednom *praktičnom i stvarnom* problemu i (d) *prethodi* određenom *zahvatu* u stvarnosti« (str. 12).

Prilikom svakog istraživanja potrebno je analizirati *konkretnu situaciju*. Društvo je podijeljeno na klase, koje imaju manji ili veći stupanj moći. Sociolog treba da bude u službi najnaprednije klase. Nekada je to bila buržoazija, a danas je proletarijat.

U mnogim zemljama na vlasti je klasa, čije je doba (kao napredne klase) prošlo, pa su i načini istraživanja, primjereni toj klasi, zastarjeli. S druge strane, svako istraživanje treba financijera, odnosno neku moć, koja ga podupire, jer stvarnost se ne mijenja bez oslonca na moć. Ako istraživanje treba da bude sredstvo promjene, a ne sredstvo očuvanja stvarnosti, neophodno je »uplitanje naručioca«, jer samo on može priskrbiti moć koja je potrebna za mijenjanje situacije.

Istraživaču-profesionalcu, doduše, prijete u tom slučaju opasnosti, ali paralelno s tim se i naručilac *više ne može otesti istraživača*, što je rezultat podjele rada i *specijalizacije društvene moći* (materijalna se moć ne može prakticirati, a da se u isti mah ne prakticira i stručna moć, ali odvojeno!), pa se može desiti i *prijelaz od nekoga naručioca, koji traži istraživanje, nekome tko »trpi« istraživanje*.

Tema istraživanja ne može biti bilo što — svoja opredjeljenja treba uskladiti sa stvarnošću, odričući se individualnih sloboda u korist slobode za mijenjanje. Tema se ne odabire, već se otkriva, a izbor je utoliko bolji ukoliko tema bolje služi objašnjenju situacije. Zbog toga se tema uglavnom otkriva u toku istraživanja, a ne može biti predmetom »kabinetske odluke«.

U početku je istraživač prisiljen da se usredotoči na nešto, što predstavlja problem, ali se kasnije gotovo u pravilu ispostavlja da je to bio privid. Kada se to desi, istraživač mora nastojati da preformulira problem (čak i više puta ako je to potrebno), pa se otkriće problema postavlja kao svojevrsan cilj do koga se najčešće dopijeva u podmakloj fazi istraživanja. Praktični je, dakle, zadatak istraživanja promjena situacije, a teorijski rekonstrukcija te stvarnosti, sa stajališta njenih razvojnih tendencija. Da bi rekonstrukcija stvarnosti bila vjerodostojna, mora sadržavati sve proturječnosti koje u njoj postoje.

Kod uspjele (adekvatne) rekonstrukcije stvarnosti svi će elementi težiti ka jednoj, kako je autor naziva, »točki napetosti«, odnosno »točki bijega«. To je ona točka u kojoj valja učiniti *proboj radi promjene situacije* — drugim riječima, ona je središnji problem istraživane situacije.

Tehnike, koje u tom cilju autor predlaže, doduše se baziraju na iskustvima »tradicionalne metodologije«, ali postoje i neke promjene, koje čak poneku tehniku (upitnik, interview, promatranje i njihovi derivati) izokreću u suprotnost »tradicionalnom«, ali je ta suprotnost više ideolojske nego tehničke naravi. Za ilustraciju ove tvrdnje navest ću dva primjera.

Metoda sudjelujućeg promatranja relativno se malo koristi u tradicionalnom istraživanju. U tipu istraživanja, koji opisuje Gilli, ona je, naprotiv, najčešća. Tome je nekoliko razloga. Najvažniji je da istraživač mora sam sudjelovati u aktivnostima što se odvijaju u ispitivanju. Nepridržavanje tog načela dovelo je do pogrešaka naročito u istraživanjima iz industrijske sociologije (»Treba, u većini slučajeva, dugo obavljati neki rad da bismo ga ocijenili« — Ž. Fridman, *Problemi čovjeka u industrijskom mašinizmu*, str. 112).

Sudjelovanje istraživača je, prema tome, neophodno *da bi sebi izravno položio račun o materijalnoj osnovici i stvarnom odvijanju situacije* (str. 101) i *to bez pruršavanja*. (Ako pri tome dođe do zbunjenosti ili šutnje, treba otkriti njene razloge i shvatiti što oni znače). Budući da je uloga istraživača društvena uloga, a grupni interesi i njegovi interesi, otpada bojazan, svojstvena tradicionalnoj metodologiji, mijenjanja situacije. Dapače, istraživač se *mora* sasvim uživjeti u situaciju.

Što se tiče uloge istraživača kao prikupljača informacija, ona ostaje ista. Prilikom intervjuiranja istraživač *ne smije prihvatiti niti jedan odgovor, a da ga ne prodiskutira*, i to ne samo zato da bi bio siguran je li ga sugovornik dobro razumio, nego i da bi provjerio je li odgovor primjeren stvarnosti (str. 103).

Izvještaj intervjuera treba biti *sinteza diskusije*, tokom koje može doći i do *mijenjanja mišljenja bilo kojeg sugovornika*.

Prema tome, tehnike istraživanja, koje poznajemo iz »tradicionalnih« priručnika ostaju, a mijenjaju se jedino u onim točkama gdje kao »tradicionalne« ne odgovaraju sadašnjoj situaciji, tj. ondje, gdje zamagljuje sliku situacije, umjesto da je učine jasnijom, te tamo gdje utvrđuju samo činjenično stanje, a neidu za mijenjanjem nezadovoljavajuće situacije.

Slijedi da ova dva tipa istraživanja ne traju jednako; postoji čak (str. 241) podnaslov poglavlja: *Kako istraživanje daje do znanja da je završeno?*

RECENZIJE

pa je jasno da istraživač nije taj, koji će samovoljno završiti istraživanje kada mu ponestane volje, hrabrosti ili sredstava. Vraćajući se i opet, po tko zna koji put na društvenu stvarnost, Gilli piše: »Kada jedna pojava, zbog djelovanja njenih unutrašnjih i izvanjskih protuslovlja koja je uključuju *ustupa mjesto* drugoj pojavi, drugoj situaciji, koja i samo sadrži protuslovlja. Završetak istraživanja upravo je obilježen *promjenom situacije u željenom smjeru* ili pak *objektivnom i analitičkom izvjesnošću* da se situacija *neće promijeniti*. Situacija se može promijeniti pod utjecajem istraživanja ili iz drugih razloga: u svakom slučaju kad se ova preobrazba ostvarila, istraživanje — tako kako je bilo postavljeno — nema više smisla« (str. 241).

Dužnost mi je skrenuti pažnju na prikaz ove knjige objavljen u »Političkoj misli« br. 4/1975 iz pera M. Vujevića. Izdvojiti ću neke momente, koji naročito upadaju u oči. Vujević, npr., tvrdi da »znanstveno opredjeljenje na strani proizvodnih snaga nije dovoljno precizirano, jer primjerice ne može se buržoaziji toliko prigovoriti da koči razvoj proizvodnih snaga, koliko da je nepravedna u raspodjeli rezultata rada«. Gilli, na str. 131, demantira ovu tvrdnju: »... u socijalističkim revolucijama onaj tko se stavlja na stajalište buržoazije ne uspijeva vidjeti ništa drugo osim zapljena, nasilja, opadanja starih vrednota; međutim, onaj tko se postavlja *na stajalište proletarijata* (potcrtala L. C.) uviđa da se tu radi o pojavama koje su nužne kako bi *najnaprednija klasa (proletarijat)* (podvukla L. C.) mogla nastaviti svoj rast u vlastitom interesu i u interesu cijeloga društva.« Na str. 158, govoreći o oštećivanju rezultata parcijalnog rada od strane radnika, do čega dolazi zbog nepoznavanja pojedinih etapa proizvodnje i njihove svrhovitosti, Gilli zaključuje: »... da *kapitalistička podjela rada nema više ništa zajedničko s proizvodnošću*, štoviše, na koncu je može i narušavati: no, podjela se rada nastavlja, jer onemogućuje duhovni razvitak radnika, a time i mogućnost prevrata aktualnog poretka odnosa snaga.«

Prema M. Vujeviću, »ne možemo se složiti s Gillijem da primjena znanstvenih rezultata i mijenjanje situacije spadaju u znanstveni rad«, a upravo takvo shvaćanje, svojstveno tradicionalnoj metodologiji, potaklo je funkcionara jedne javne ustanove u SAD da konstatira: »... sociologija je izdatak od 50 tisuća dolara da se otkrije neka buka...«

Analogno, medicina bi se (ako ćemo govoriti na način, kojim M. Vujević završava svoj osvrt) trebala zadovoljiti otkrićem da li netko jest ili nije umro od raka, jer mijenjanje situacije (tj. pronalaženje lijeka i smanjenje smrtnosti) ne spada u znanstveni rad!

Također nije na mjestu zamjerka Gilliju da »ne uviđa snagu znanosti u istinitom spoznavanju objektivne stvarnosti«, jer prema Gilliju spoznaja opće društvene zbilje treba da počiva na: *realnim pravcima razvitka društva*; objektivnim uvjetovanostima situacije i sredstvima koja stoje na raspolaganju; predviđanjima razvoja situacije u okviru stvarnosti; obuhvatu svih elemenata koji dopuštaju evoluciju situacije i na prepoznavanju *zapreka* koje priječe ovu evoluciju (poblize o tome vidi str. 136).

Pred kraj valja spomenuti stimulativan »Dodatak C«, koji sadrži bibliografiju ne samo »čisto« metodologijskih djela, nego i onih koja čine ideologijsku osnovu Gillijevog pristupa (primjerice, djela Marxa, Lenjina i drugih). Vrijednost tih, kako ih autor naziva, »bibliografskih naznaka« utoliko je veća, što sadrže kratke autorove sugestije za korištenje navedenih knjiga.

Kao što je V. Mikecin napisao u predgovoru našem izdanju, možemo kazati da ova knjiga predstavlja zaista iznimno vrijedan pokušaj kritičnog razmatranja metodologijskih pitanja sociologije, sa stajališta konkretne društvene stvarnosti, pa je kao takva, u odnosu na našu društvenu praksu, dobro došla.

Lenga Cvitanović